

УДК 614.8:[373.5.016:745/749]

Ірина Савчук

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Нині проблема загрози здоров'ю людини розглядається світовою спільнотою на рівні загроз планетарного масштабу. За таких умов все більш значущою та необхідною стає потреба у розумінні небезпечних і шкідливих чинників у ситуаціях, що виникають як у середовищі проживання людини, так і в середовищі навчання і праці. У такому складному, мінливому світі бути захищеною, знайти своє місце, виявити здібності, мати життєву перспективу може тільки та людина, яка фізично розвинена, соціально адаптована, психічно зрівноважена, має духовну основу.

Відомо, що здоров'я є елементом індивідуальної культури життєдіяльності людини. Ця культура визначається рівнем розвитку вмінь та навичок, що сприяють збереженню, зміцненню і відновленню здоров'я людини, реалізації з цією метою внутрішніх резервів її організму. Культура здоров'я відбивається у специфічних формах і способах життєдіяльності особистості, які виробляються, починаючи з дитинства, і реалізуються протягом усього життя. То ж, закономірно, що «пропаганда здорового способу життя, стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя» є одним з пріоритетних напрямів, визначених Національною доктриною розвитку освіти.

Саме тому питання пошуку шляхів безпеки життєдіяльності школярів у сучасному середовищі є актуальним. Враховуючи досвід виховання в Україні, одним з таких можливих шляхів є вивчення школярами різних видів декоративно-ужиткового мистецтва.

У розвиток безпеки життєдіяльності як сучасної науки значний внесок зробили Я. Бедрій, Є. Желібо, В. Джигирей, В. Жидецький Н. Заверуха, В. Зацарний та ін.

Формування особистісних цінностей, виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва досліджували О. Лихолат, В. Мусієнко, Л. Оршанський, С. Павх, Л. Савка та ін.

Виходячи з вищесказаного, метою статті є питання створення безпеки життєдіяльності школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання та в позаурочний час.

Сучасних школярів оточують багато факторів, які є несприятливими для здоров'я. Одним з таких факторів є зростаюче поширення інформаційно-комунікаційних технологій та різних видів комп'ютерної техніки. В даний час жодна галузь людської діяльності не залишається без застосування комп'ютерів. Вони допомагають людині у вирішенні багатьох завдань,

полегшують опрацювання інформації, відкривають нові горизонти для мислення та щодня надають безліч нових можливостей. Оволодіння основами комп'ютерних знань позитивно впливає на формування особистості учня й надає йому більш високий статус.

Але в той же час застосування сучасних ІКТ посилює навантаження на організм школяра, неконтрольоване використання дітьми комп'ютерної техніки, перенасичення інформації різноманітного характеру (позитивна або негативна, часто навіть агресивна), яка подається через ІКТ, викликає стійку залежність, що експериментально підтверджено дослідженнями психологів, та породжує небезпеку появи нових фізичних та психічних хвороб.

Доведено, що тривала робота за комп'ютером негативно позначається на багатьох функціях нашого організму: нервовій діяльності, ендокринній, імунній та репродуктивній системах, органах зору і кістково-м'язовому апараті людини, тому недотримання санітарних норм використання комп'ютера може стати причиною загального нездужання; захворювання органів зору, органів травлення, опорно-рухового апарату, погіршення зосередженості та працездатності, захворювання рук, серцево-судинних, ендокринних захворювань, гіподинамії, алергічних реакцій організму, станів, що супроводжують синдром відміни, у разі неможливості користування комп'ютером [1].

Також виникають проблеми у сфері духовного благополуччя людини:

– опосередкованість спілкування, і як результат – витіснення безпосередньої живої комунікації між людьми, зникнення бесіди, розмови, збіднення контексту спілкування. ІКТ женуть людей від суспільного життя до приватного, від відкритих місць, парків, театрів тощо в закриті приміщення будинків;

– відсутність безпосереднього зворотного зв'язку, монологічність ІКТ, неможливість для глядача дізнатись, як багато людей поділяє його точку зору;

– великі можливості впливу на свідомість людей. У даному випадку позитивні сторони перетворюються на негативні [2].

Сучасна експериментальна психологія здійснила низку досліджень, які підтверджують негативний вплив ІКТ на психофізіологію, психіку та поведінку людини.

Психомоторика. Після тривалого сидіння біля монітора у відносно нерухомому стані у дитини може розвинутися стан неприродного збудження, як компенсація попереднього стану гіподинамії. Діти деякий час не можуть зосередити свою увагу, не знають «куди себе подіти».

Сприйняття. Зображення на екрані не сприяють формуванню просторового та кольорового зору, тобто заважають сприйняттю перспективи, віддаленості об'єктів одне від одного та тонких кольорових відтінків.

Уявлення. Коли дитина сприймає вже сконструйовану на екрані

реальність, споживає вже готові образи, то її внутрішні уявлення пасивні та позбавлені індивідуальності.

Пам'ять. Було доведено, що діти краще пам'ятають відеоряд, ніж словесний телевізійний сценарій. А якщо виходити з того, що зорова пам'ять є провідною серед інших видів людської пам'яті, то сприйняття нового за допомогою ІКТ є більш легким і привабливим для дитини, а значить менш розвиваючим.

Увага. Після користування ІКТ протягом певного часу діти погано зосереджують увагу та можуть відчувати себе не зовсім добре. Особливо сильно впливає на дитячу увагу реклама. Вона нав'язує певні стереотипи. Дитина, яка має низький рівень довірливості поведінки, тобто погано керує власними психічними процесами та станами, надзвичайно жваво реагує на такий згусток спрямованого впливу.

Мислення. У психологів це питання викликає найбільше нарікань. «Діти стають схожими на дорослих, а дорослі на дітей». Реклама підштовхує людину робити передчасні висновки та необдумані вчинки. Діти, які регулярно споживають продукцію масової інформації швидкими та готовими асоціаціями, ставлять поверхові запитання, так само відповідають. Вони мають небагатий життєвий досвід, тому їм важко порівнювати ІКТ-інформацію з власним еталоном поведінки.

Мова та мовлення. Американський психолог Р. Грінфілд встановив, що регулярне користування ІКТ навчає дітей особливому стилю розмови, а саме: діти не використовують чітких посилок на предмет обговорення, вірять в те, що співрозмовнику і так все зрозуміло. Також виникає звуження та спеціалізація словникового запасу, зловживання жаргонізмами та професіоналізмами.

Уява, фантазія та творчі здібності. У психології відомі збудники та блокатори розвитку творчості людини. З точки зору виховання у глядача пасивності, відсутність певного діалогу з ним, стерео типізація свідомості, відсутність оптимістичних соціальних перспектив, нагнітання негативних емоцій, які провокують страх, тривогу, невпевненість в собі, звикання до сцен насильства, є перепонами на шляху творчого потенціалу.

Емоції. Перегляд ІКТ дітьми може викликати в них страх й інші розлади емоційної сфери. Щоб побороти страх школярі застосовують різні методи боротьби зі страхом: вони самі собі пояснюють страх, нагадують, що це тільки кіно. Однак, як би не боролись діти із жахами, самій дитині їх побороти важко, а найбільш сильні нервові зриви трапляються з тими дітьми, які вірять у реальність насильства на екрані. Після перегляду жорстоких фільмів у більшості дітей зі здоровою психікою настає стан «сенсibiliзації», тобто підвищеної чутливості у сприйнятті світу. Якщо насильство бачити на екрані кожного дня, спостерігати його в розслабленому стані, то за етапом сенсibiliзації розвивається стан

десенсибілізації – зниження чутливості.

Вольова сфера й регуляція поведінки. Дитина, яка довго дивиться ІКТ, привчається отримувати задоволення, приємні враження, нічого при цьому не роблячи. Реклама теж вагомо впливає на свідому регуляцію поведінки: рішення приймаються поспіхом, без належного аналізу власних дій.

Під час користування ІКТ психічне здоров'я дитини страждає внаслідок: інтернет-залежності; ігроманії і, зокрема, захоплення іграми за технологією віртуальної реальності; зниження критичності через велику кількість недостовірної інформації в мережі Інтернет; втечі від реального життя у віртуальний світ; втрати відчуття Я-реального; так званого «цифрового слабоумства»[3].

І це тільки деякі небезпеки, які загрожують здоров'ю та працездатності школярів. Тому сьогодні виникає проблема пошуку шляхів усунення існуючих негативних чинників. Фахівці в області збереження здоров'я дітей пропонують наступні дії:

- унормування тривалості роботи з ІКТ;
- дотримання режиму дня та тривалості сну, відпочинку й перебування на свіжому повітрі;
- своєчасне проведення фізкультхвилинок та інших видів перерв у роботі.

Шляхами усунення порушень у духовній сфері могли б стати:

- спільна робота з батьками учнів з метою формування високих духовних запитів дітей;
- залучення учнів до читання;
- практикування учителями-предметниками методик розвитку критичного мислення;
- проведення тренінгів з навчання учнів спілкуванню;
- визначення хобі-діяльності учнів у позаурочний час, в т. ч. спільної з батьками, яка не була б пов'язана з використанням ПК [5].

Вирішуючи питання створення безпеки життєдіяльності, потрібно пам'ятати, що процес становлення особистості дитини знаходиться у тісному взаємозв'язку з розвитком його емоційної сфери. Тому оволодіння прийомами та способами емоційної самореалізації є важливішим компонентом для повноцінного розвитку школярів, гармонізації його психічного, духовного стану. Відомо чимало фактів, які свідчать про можливість самореалізації під час заняття різноманітними видами мистецтва, серед яких широко в Україні розповсюджене декоративно-ужиткове мистецтво. Цей факт підтверджують етнологічні, історичні, психологічні дослідження. Існує величезна кількість традиційних видів народного українського декоративно-ужиткового мистецтва: вишивка, писанкарство, художня обробка деревини, металу, скла, шкіри, гончарство, льялькарство, соломоплетіння, килимарство, бісероплетіння, витинанка та

інші. Виготовляючи різноманітні декоративні вироби, мистецтво позитивно впливає на дитину художніми формами, збагачує позитивною енергією, викликає естетичні відчуття, допомагає творчому саморозкриттю, самовираженню та самоствердженню дитини. Художньо-естетична діяльність, творчість виступає як створення свого особистісного переживання, а відповідно й безкінечне творіння себе самого. Вченими доведено, що залучення у сучасній освітній та розвиваючий процес створення декоративно-ужиткових виробів формує образно-емоційний досвід дітей, дозволяє виявити духовну індивідуальність кожної дитини, ефективно використовувати потенціал мистецтва в профілактиці негативних явищ в емоційній сфері школярів, сформуванню глибинні психологічні установки оптимістичного та життєстверджуючого характеру та розвивати творчі здібності. Вміння бачити прекрасне, розуміти та цінити його за законами краси необхідно кожній людині. Тому розвиваючи естетичне відчуття у дітей, ми тим самим готуємо їх до життя, формуючи повноцінну всебічно розвинуту особистість. Також у процесі заняття декоративно-ужитковим мистецтвом відбувається активне накопичення й вдосконалення уявлень про речі та явища навколишнього світу, розвивається спостережливість, зорова пам'ять, уява, художньо-естетичний смак. Багаточисельні вправи в значній мірі розвивають просторове мислення, навчають пальці рук точним, цілеспрямованим рухам, сприяють розвитку зорово-рухової координації. Творчо поставлена праця у мистецтві сприяє не тільки пізнанню об'єктивно існуючого світу, але й розвитку абстрактно-чутливої уяви дітей, що вкрай важливо для будь-якої творчої діяльності. В роботі з дітьми корисно використовувати якомога більше видів декоративно-ужиткового мистецтва, що значно розширює кругозір дітей, допомагає ввести їх у сферу художньо-естетичної творчості. Особливою категорією в активізації творчої діяльності є участь у підготовці та проведенні виставок різноманітних рівнів. Виставки творчих робіт дітей – це завжди емоційно-відповідальний момент. Систематично поставлена на високому організаційному та підсумковому рівнях робота є мобілізуючим фактором творчого та етичного потенціалу усіх учасників цього складного та необхідного процесу. Таким чином, формуючи засобами декоративно-ужиткового мистецтва естетичні почуття у дітей, ми прагнемо ввести їх у світ краси та готуємо до творчої діяльності.

Здібності, обдарованість талантами до творчості й творчого мислення закладені в кожній дитині природою від народження. Це одна з умов виживання людства в навколишньому середовищі, яке постійно змінюється. Людина – єдина істота, яка здібна це середовище творчо перетворювати й засобами творчості виражати свої відчуття та емоції. Діти так і діють. З віком ця потреба у творчому самовираженні стає актуальною та гострою.

Нажаль, у сучасному суспільстві це не прийнято, це вважається несерйозним заняттям для дорослої адекватної людини. Люди починають займатися самовиправдовуванням про брак часу, купу важливих справ. Але творчість—це ключ до багатьох дверей: самопізнання, очищення, розуміння, розкриття творчого потенціалу, можливість релаксації, зняття стресу, позбавлення «синдрома невдахи», «синдрома неповноцінності», самоствердження, позитивному й оптимістичному світосприйняттю, пробуджує яскраві емоції, відчуття задоволення, гармонії, рівноваги, що підвищує активність головного мозку та створює відмінну базу для генерації креативних ідей та розробки планів їх втілення, розвиває глибокі рівні процесів мислення, стимулює інтелектуальні операції, надає надії подолання труднощів у досягненні поставленої мети, і як наслідок—покращення духовного та фізичного самопочуття, відчуття та розуміння свого місця та призначення у житті та світі, налагодження відносин з близькими та рідними людьми, а також можливість бути ними зрозумілими [6–8].

Залучати дітей шкільного віку до процесу творчості під час занять з декоративно-ужиткового мистецтва необхідно на уроках трудового навчання, під час гурткової діяльності, а також індивідуальної роботи батьків з дітьми, коли батьки навчають дітей власним прикладом, активно працюючи разом з дітьми. При цьому відбуваються наступні позитивні у виховному значенні моменти: відбувається зміна діяльності, за якої дитина відпочиває від роботи з ІКТ; проходить живе спілкування між поколіннями, передача досвіду та навчання власним прикладом (при спілкуванні батьків з дітьми); дитина виховується та розвивається через відчуття виготовлення речей та предметів побуту власноруч; вивчення багатьох видів ДУМ з метою визначення хобі для дитини; дитина бере участь у реальному житті (на відміну від ІКТ—віртуальне життя), реальній праці, діях, які розвивають сенсомоторику пальців рук; відбувається збереження народних українських традицій; здійснюється національне та патріотичне виховання та становлення дитини як особистості, громадянина держави Україна.

Для успішного залучення дітей до декоративно-ужиткового мистецтва потрібна обов'язкова підтримка з боку держави, створення національної державної культурної програми в рамках розвитку ДУМ на всіх рівнях, розробки шкільних програм, підготовки педагогічних кадрів, здійснення міжпредметних зв'язків щодо ДУМ у загальноосвітніх навчальних закладах.

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо доцільним та успішним здійснення безпеки життєдіяльності школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва під час проведення трудового навчання та в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний; за заг. ред. Є. П. Желібо і В. М. Пічі. – К. : «Каравела», Львів: «Новий Світ-2000», 2001. – 320 с.
2. Жидецький В. П. Охорона праці користувачів комп'ютерів : Навчальний посібник / В. П. Жидецький. – Київ : Знання, 2000. – 176 с.
3. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / І. П. Пістун.–Суми : Вид-во «Університетська книга», 1999. – 301 с.
4. Войскунский А. Е. Зависимость от интернета : актуальная проблема / А. Е. Войскунский // Мир интернета. – М., 2000. – № 3.–С. 76–81.
5. Петренко В. І. Здоров'язберігаюча педагогіка та технології її реалізації / В. І. Петренко // Позакласний час. – 2010. – № 9. – С. 88–94.
6. Сусанина И. В. Введение в арттерапию : Учебное пособие / И. В. Сусанина. – Москва : Когито-Центр, 2007. – 98 с.
7. Роменець В. А. Психологія творчості : Навчальний посібник / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2004. – 288 с.
8. Захарчук-Чугай Р. В. Українське народне декоративне мистецтво : Навчальний посібник / Р. В. Захарчук-Чугай, Є. А. Антонович. – К. : Знання, 2012. – 342 с.